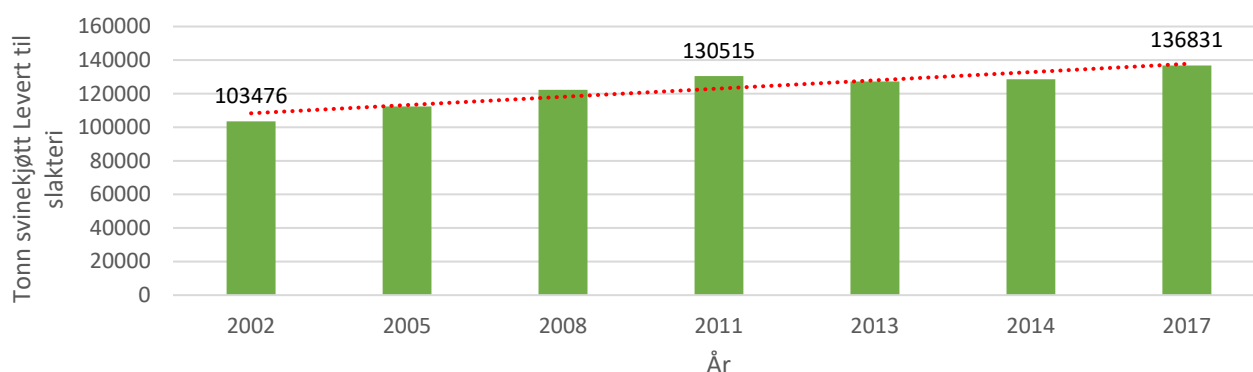

Griseholdet i Norge er inne i en krevende periode med overproduksjon. Dette skyldes effektivisering og en økning i antallet produsenter, men også utnyttelse av smutthull i konsesjonslovgivningen.

Dagens situasjon

Griseholdet er som kyllingproduksjon en kraftfôrbasert produksjon med en fast konsesjonsgrense som begrenser produksjonsvolumet per gårdsbruk. Konsesjonsgrensen for grisehold har ligget fast siden 2004 og tillater 2100 slaktegris eller 105 avlspurker per bruk per år. Griseholdet er også i likhet med kyllingproduksjon styrt av etterspørselen i markedet, men selv om nordmenn spiser mye svinekjøtt, så var det over 2000 tonn svinekjøtt på reguleringslager ved utgangen av 2018 (Totalmarked, 2018a,b).

Figur 1. Utviklingen i griseproduksjonen 2002 til 2017 (Landbruksdirektoratet 2018a).

Effektivisering

Figur 1 viser tonn svinekjøtt levert til slakteri per år i perioden 2002 til 2017. Som vi ser av figuren har griseholdet vokst fra 103 476 tonn svinekjøtt i 2002 til 136 831 tonn i 2017, en økning på 30 prosent. Denne økningen skyldes flere forhold, men kan i stor grad knyttes til at flere driver med gris og en effektivisering gjennom bedre avlsarbeid (Norsvin, 2018a). De som bygget grisebinger ved årtusenskiftet tok utgangspunkt i mindre kullstørrelser og vekt. Bøndene antok som regel 25 kg gjennomsnittlig salgsvekt og 11-12 smågris i bingene. Avlsarbeid har økt salgsvekten til 33 kg, kullstørrelsene til 13-14 smågris, gitt lavere dødelighet i diefasen og ført til raskere tilvekst med mindre kraftfôr (Norsvin, 2018a). Ifølge Norsvin kan dette i sum utgjøre en økning på 50 kg gris per bing (Norsvin, 2018b). Trangere binger har ofte negative konsekvenser som skader og halebiting. I tillegg er de nye grisene mer «livlige» og krever mer stell og rotmateriell sammenlignet med tidligere raser (Norsvin, 2018a). Dyrevelferden utfordres dermed både av eldre fjøs med små binger og behovet for oppdaterte driftspraksiser.

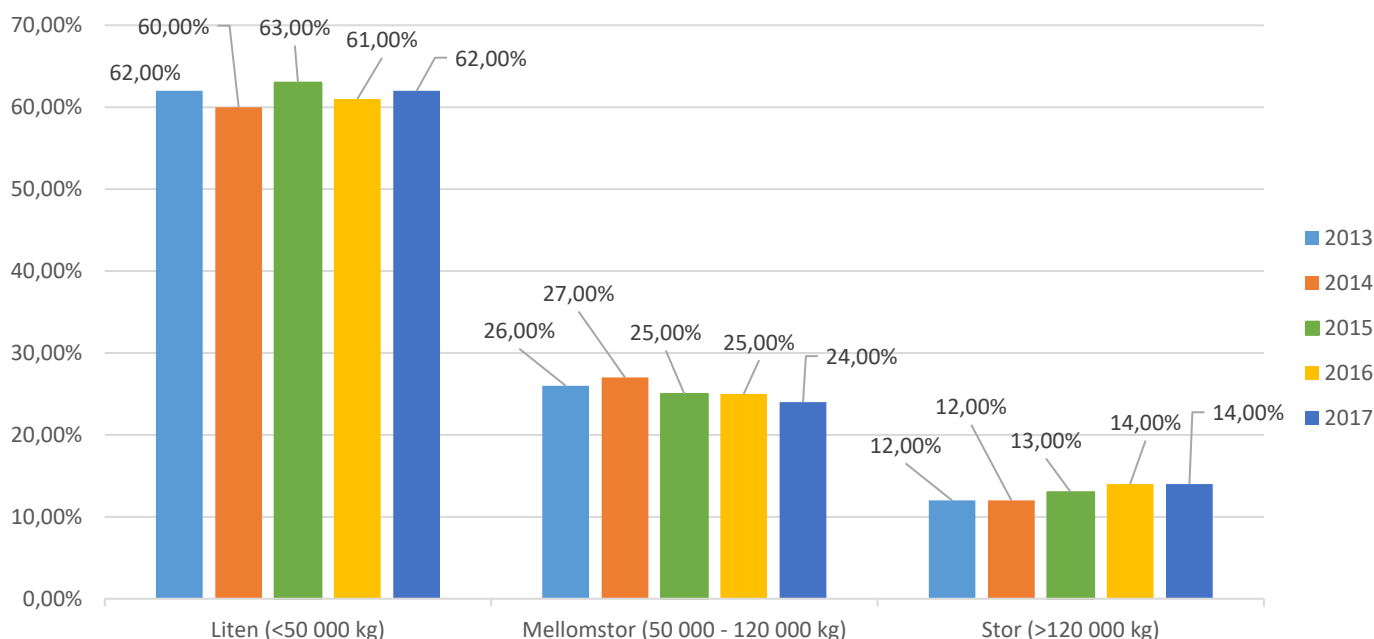
Engangspurker

I tillegg til effektiviseringen er det blitt mer og mer vanlig med såkalte engangspurker. Dette er griser som rekrutteres fra slaktegrisbeholdningen og blir inseminerte kun en gang før de sendes til slakt. Dette er en lovlig praksis, men utnytter et smutthull i lovverket som tillater produsenten å produsere et langt høyere antall smågris sammenlignet med en tradisjonell smågrisproduksjon. Engangspurker anses også som betenkelig bruk av livdyr og en produksjonsform som først og fremst er tilpasset regelverket framfor dyrets biologi. Landbruksdirektoratet har anbefalt å endre konsesjonslovgivningen for å stramme inn engangspurkeproduksjonen.

Flere små og store produsenter

Mellom 2013 og 2017 økte antallet griseprodusenter. Den samlede økningen var på 153 produsenter hvorav 91 kan kategoriseres som små, mens 63 kan kategoriseres som store (Landbruksdirektoratet, 2018b). Økning i antall store produsenter samtidig som det samlede antallet produsenter i næringen har vokst er trolig en av de største bidragsyterne til overproduksjonen i næringen.

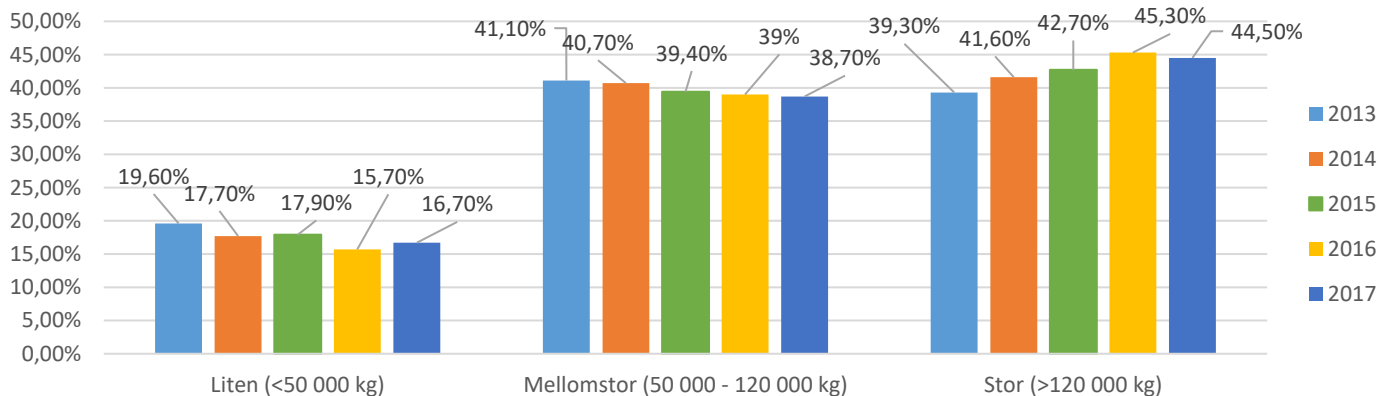
Figur 2 viser størrelsen på norske griseprodusenter etter hvor mange kilo svinekjøtt de har levert til slakteri per år mellom 2013 og 2017¹. Over halvparten av produsentene er små noe som trolig skyldes at mange bønder har grisehold i tillegg til en eller flere andre produksjoner. Videre ser vi en mindre økning blant de største produsentene som har vokst med 2 prosent siden 2013.

Figur 2. Andelen griseprodusenter etter kg svinekjøtt levert til slakteri 2013 – 2017 (Landbruksdirektoratet 2018b).

Figur 3 viser andelen svinekjøtt levert til slakteri etter bruksstørrelse, med andre ord hvor mye svinekjøtt som kommer fra store produsenter sammenlignet med små. Som vi ser står de største produsentene i næringen for stadig mer av den samlede produksjonen. Dette har skjedd på bekostning særlig av de mellomstore produsentene. I 2017 var de 14 prosent største produsentene ansvarlige for 44 prosent av den totale mengden svinekjøtt levert til slakteriene, mens de 60 prosent minste svinebøndene leverte 17 prosent. Dette viser at det er svært mange små produsenter, men at et mindretall svinebønder som produserer ved konsesjonsgrensen dekker en betydelig andel av etterspørselen i markedet. I faktiske tall utgjør de største produsentene i figur 2 og 3, 353 produsenter. Grovt regnet ville dermed rundt 700 svinebønder kunnet dekke etterspørselen i markedet i stedet for de rundt 2500 som driver i dag.

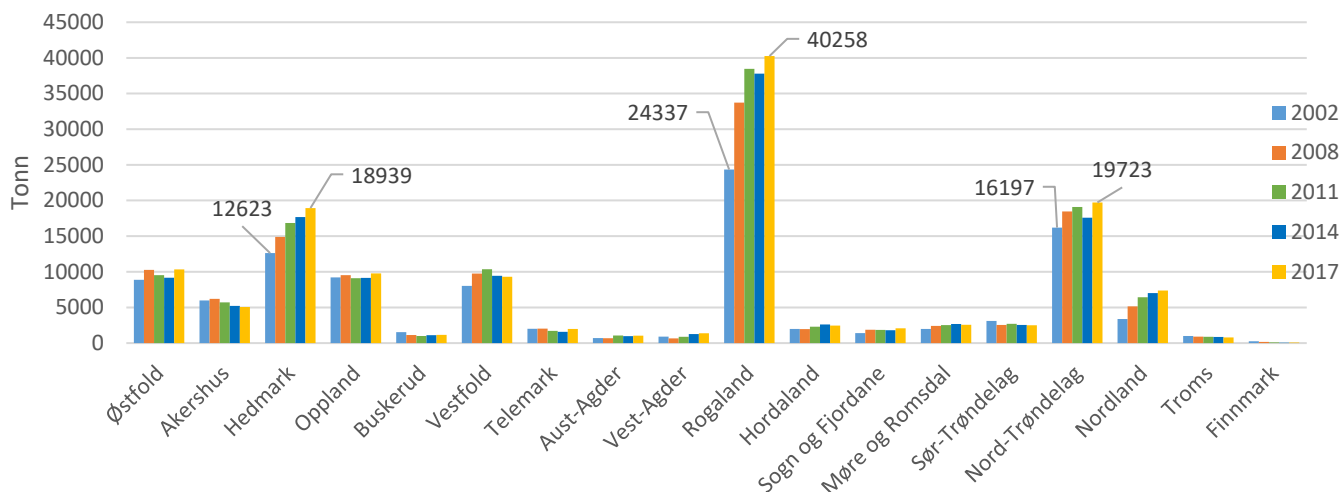
¹ Kategoriseringen tar utgangspunkt i en kvantilanalyse av Landbruksdirektoratets data for svinekjøtt levert til slakteri i 2013. En liten produsent har her levert inntil 50 000 kg, en mellomstor har levert mellom 50 000 og 120 000 kg, mens en stor har levert over 120 000 kg

Figur 3. Andelen svinekjøtt levert til slakteri etter brukstørrelse 2013 – 2018 (Landbruksdirektoratet 2018b).

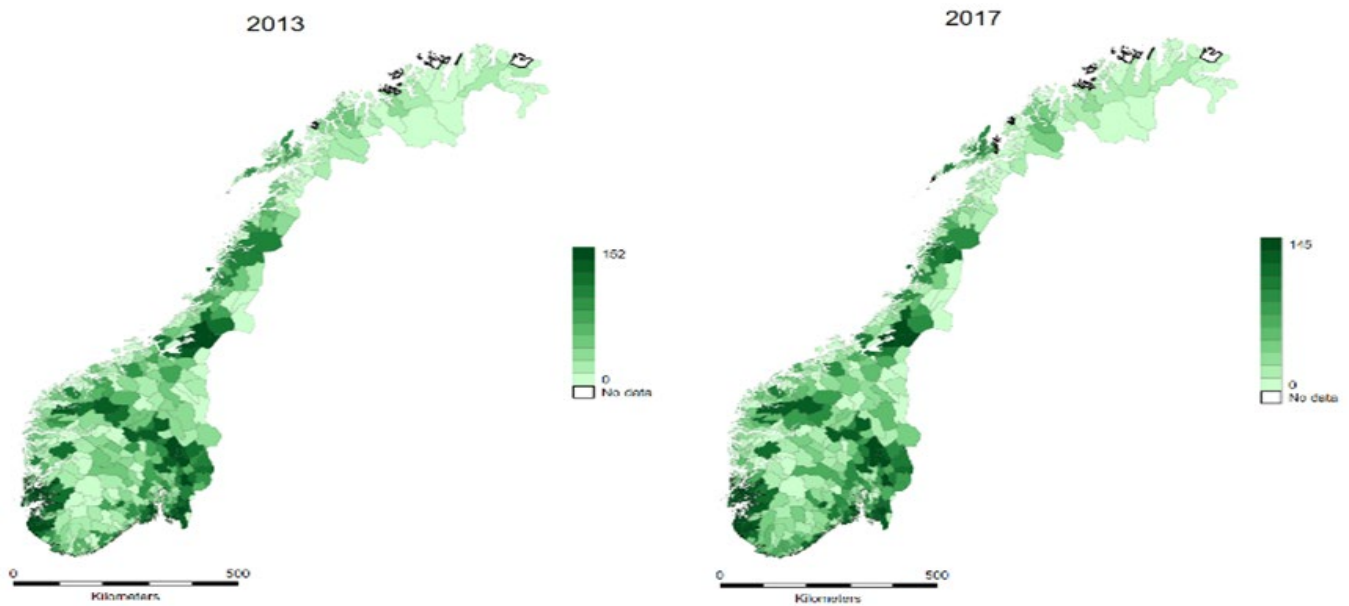
Grisehold i hele landet?

Selv om griseholdet på papiret foregår i hele landet er næringen preget av sterk regionalisering. Som vi ser av figur 4 er Rogaland, tidligere Nord-Trøndelag og Hedmark de aller største griseholdfylkene etterfulgt av Østfold, Oppland, Vestfold og Nordland. Rogaland skiller seg spesielt ut med stor vekst. I perioden 2002 til 2017 økte griseproduksjonen fra 24 337 til 40 258 tonn, en økning på 65 prosent i dette fylket. Til sammenligning økte produksjonen i Nord-Trøndelag fra 16 187 til 19 723 tonn, en 22 prosent økning, mens Hedmark økte fra 12 623 til 18 939 tonn, en økning på 17 prosent. Med unntak av Nordland har ingen av de andre fylkene hatt noen tydelig vekst i griseproduksjonen i denne perioden. Dette betyr at de tre største grisefylkene har stått for størstedelen av den samlede veksten i griseproduksjonen og at det er i ferd med å bygge seg opp en voldsom kapasitet i enkelte fylker, spesielt i Rogaland (Landbruksdirektoratet, 2018a).

Figur 4. Griseproduksjon etter fylke 2002-2017, målt i tonn levert slakt (Landbruksdirektoratet, 2018b).

Figur 5 viser grisebøndene etter kommune. Jo mørkere farge jo flere grisebønder. Som i figur 4 er det også her tydelig at flertallet av produsentene holder til i Nord-Trøndelag, Rogaland og Hedmark. Det er også interessant å se at den voksende kapasiteten i Nordland stort sett er konsentrert mellom Mo i Rana og fylkesgrensen mot Trøndelag. Grisehold foregår i hele landet, men er ikke en næring vi kan regne med at stimulerer til regional aktivitet og bosetning på samme måte som sau og melk. Griseprodusentenes regionale fordeling ligner mer på kyllingnæringen i den forstand at produsentene er konsentrert rundt regionale senter tilknyttet de store slakteriene.

Figur. 5 Fordeling av griseprodusenter etter kommune. 2013 og 2017.

Konklusjon

Overproduksjonen i grisenæringen kan ha mange årsaker, men det økte antallet produsenter, effektiviseringen og engangspurken som driftsform er trolig de viktigste forklaringsfaktorene. Den økte bruken av engangspurker viser også hvordan grisenæringen dras i retning av en industrialisering lik den vi har sett i kyllingnæringen. Den økende regionaliseringen av griseholdet taler også for dette.

Referanser:

Landbruksdirektoratet. (2018a) *Leveranser fra bonde til matindustrien*. Hentet fra: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/leveransedata> (20.11.18).

Landbruksdirektoratet. (2018b). *Leveranser til slakteri i landbruket 2013-2017*. Hentet fra: <https://data.norge.no/kategori/jordbruk-fiskeri-skogbruk-og-mat?type=3> (20.11.18).

Norsvin. (2018a). *Økt overlevelse og effektivitet i svineproduksjonen*. Hentet fra: <https://norsvin.no/okt-overlevelse-og-effektivitet-i-svineproduksjonen/> (18.12.18).

Norsvin. (2018b). *Stor lønnsomhet i å redusere purketallet*. Hentet fra: <https://norsvin.no/stor-lonnsomhet-i-a-redusere-purketallet/> (18.12.18).

Totalmarked. (2018a). *Prognose 2019 – stor overproduksjon av egg og produksjonen av gris må ned*. Hentet fra: <http://totalmarked.nortura.no/prognose/category13590.html> (18.12.18).

Totalmarked. (2018b). *Sammenligning av reguleringslager utgangen av uke 49 i 2016 -2017 -2018*. Hentet fra: <http://totalmarked.nortura.no/getfile.php/1336795-1544708681/Totalmarked/Faste%20oppdateringer/Reg%20lager%20pr%20uke.pdf> (18.12.18).

Forfatter og kontaktperson:

Henrik Eli Almaas, Forskningsassistent ved Ruralis. Henrik.Almaas@ruralis.no, Tlf. 977 88 927

Hilde Bjørkhaug, Seniorforsker ved Ruralis. Hilde.Bjorkhaug@ruralis.no

Fakta om Agrispace:

Det overordnede målet i AGRISPACE har vært å fremskaffe kunnskap om utfordringer og muligheter for bærekraftig vekst i produksjon og innovasjon i landbaserte verdikjeder i ulike regioner av Norge. Prosjektet er finansiert av BIONÆR, Norges Forskningsråd (2014-2018). Prosjekt nr. 233810. <https://agrispace.ruralis.no/>

Ruralis: Institutt for rural- og regionalforskning

Universitetssenteret Dragvoll, N-7491
Trondheim

Besøksadresse: Idrettsbygget, Loholt allé 81